

Szembesítések

■ Szekfü András: *Igy filmeztünk 2. Válogatás fél évszázad magyar film-történeti interjúból.* MMA Kiadó, Budapest, 2019, 487 oldal, 5600 Ft

Kósa Ferenc *Ítélet* című, Dózsa Györgyről szóló filmjében elhangzik, hogy „Kósa, Csoóri, Sára közlegényeket megfenyítik, mert nem hisznek eléggé a magyarok istenében” - idézi fel Szekfü András, és én is nagyon élénken emlékszem erre a mondatra. Akkoriban az említettek nagyon jól tudtak együtt dolgozni, Kósa Ferenc filmjeiben gyakran Csoóri Sándor volt a forgatókönyvíró, Sára Sándor az operatőr, Gaál István filmjeinek is többnyire Sára volt az operatőre. Az utak azután szétváltak, de Sára szerint a jobbítás érdekében néha még később is félre tudták tenni a politikai ellentéteket. Ettől izgalmas a könyv: szembesíti a különböző nézőpontokat. Ki hogyan emlékszik a *Tízezer nap* (Kósa) készülésére, majd betiltására; Ember Judit és Gazdag Gyula a közös munkára, együtt alkotott filmjükre (*A határozat*), és konfliktusukra. És mindannyian a főiskolára, tanáraikra, a négy filmstúdió megalakulására és a részben ezzel szemben létrehozott Balázs Béla Stúdióra? Kinek-kinek mit jelentett a hatvanas évek magyar filmművészetében különösen emlékezetes „cselekvő film” fogalma, a film kiemelt szerepe a kelet-közép-európai szellemi világban?

Szekfü András 1968 óta készít interjút magyar filmrendezőkkal. Az első kötet, melyről ugyanezek a hasábkokon korábban írtam, azokat az interjút gyűjtötte össze, melyek 1969 és 1971 között készültek, s a magyar film 1945 és 1956 közötti szakaszáról szóltak. A második kötetben azok olvashatók, melyek a hetvenes években készültek, és a hatvanas-hetvenes évek filmjeiről szólnak. Érdekes fordulat, amikor a szerző 2019-ben újra interjút készít ugyanazzal a rendezővel (például Gazdag Gyulával, Sára Sándorral, Szabó Istvánnal), és azt hozzáteszi a régihez. Ez is szembesítés a javából! Az interjút nagy része most jelenik meg először.

A kultúrpolitikai szempontból sokat mondó részletek érdekfeszítők. Például hogyan történt az, hogy a *Tízezer nap* sorsa biztató indulás, keserves kompromisszumok után a betiltás lett, majd mégis a cannes-i siker, vagy például miért támadták hatalmas szellemi erők, vezető társadalomtudósok óriási elánnal a *Sípoló macskaköt* és a *Bástyasétány hetvenégyet* (Gazdag Gyula). A riporter nemcsak az alkotókat kérdezi meg minderről, hanem a stúdióvezetőket is: Herskó Jánost, Köllő Miklóst, Nemeskürty Istvánt. És gyártásvezetőt, dramaturgot is. Az olvasónak módja van szembesíteni a különböző véleményeket, figyelembe véve az emlékezet sajátosságait, szubjektivitását, esetlegességét. A betiltások mögött felsejlenek közös pontok. Igazi botrányt mindig 1956 megítélése és a rendszerkritika mértékének elfogadhatósága okozott.

Szekfü András nagyon jól kérdez. Mindent tud a szóba kerülő film-történeti adalékokról, politikai körülményekről, irodalmi művekről, de nem sugall semmit, nem vitatkozik, nem cáfol, nem érvel. Nem ő szembesíti egymással az interjúalanyokat közvetlenül, minden interjúban külön-külön, hanem maguk a szereplők által felidézett emlékek állnak össze komplex képpé az olvasóban. A példánál maradva: hogyan idézi fel a *Tízezer nap* történetét Kósa, Sára és Nemeskürty?

A film iránt érdeklődő olvasó a kultúrpolitikai részletek mellett számos más témáról tud meg nagyon sokat ebből a könyvből: az operatőri munkáról, a képről, a színdramaturgiáról; a dokumentumfilm, a játékfilm és a dokumentum-játékfilm kapcsolatáról; a ma hihetetlennek tűnő hatalmas nézőszámokról, a filmkultúra és a *Filmkultúra* jelentőségéről (interjú Bíró Yvette-tel). A rendezők számára a minta, a követendő hagyomány eleinte az olasz neorealizmus volt, azután a francia új hullám, a kelet-európai film pedig folyamatosan, kinek Tarkovszkij (Kósa), kinek a cseh film (Gyarmathy Livia).

Amikor Bódy Gábor meglátogatta Lukács Györgyöt, hogy megkérdezze a véleményét Magyar Dezső *Agitátorok* című filmjéről (az 1919-ben játszódó, Sinkó Ervin *Optimisták* című regénye néhány motívumának felhasználásával a Balázs Béla Stúdióban készült műről), Lukács arról beszélt, hogy ő arról szokta azt mondani, hogy „mindenesetre nagyon érdekes”, ami nem jó. Ez a könyv nem egyszerűen nagyon érdekes, hanem nagyon jó és izgalmas.